

СТАНОВНИЦИ" У ЗГРАДИ НАРОДНЕ БАНКЕ 1941. ГОДИНЕ

Зграда бивше Народне банке у Ужицу, у којој се данас налази Народни музеј, је једносpratна грађевина са сутеренским просторима. У овој згради у јуни 1941. године боравио је Брховни штаб на челу са другом Титом и одатле руководио устанком народа Југославије.

Први спрат био је намењен за смештај и рад Врховног штаба и неколицине сарадника и другова из техничке службе. У дну ходника на првом спрату налазила се просторија која је заузимала целу ширину зграде и служила као трпезарија и спаваоница. Леви део ове просторије био је подељен на два дела једним банчаним ролото орманом. Први део био је трпезарија, а у другом делу налазио се радио-апарат. У том делу, у углу, налазио се омањ сточић...

Иза ролото ормана, у углу, налазио се омањ сточић, на коме је стајао радио-апарат. Њега су чланови Врховног штаба користили још од Столица. Овај радио-апарат другу Титу дао је Штаб Ваљевског партизанског одреда. Радио је био на мрежни погон и могао је да ради на три таласне дужине.

На истом спрату била је (смештена и радио-станица коју је донео Павле Савић. Он је био и први шифрант на овој станици. Радио-станицом, која је радила телеграфијом, руководио је Вељко Драгићевић. У просторији у којој се налазила радио-станица ја сам прштремао добијени материјал за вечерње сајамисје. У тој просторији Драгићевић и ја смо и спавали,

На први спрат се долазило средишним стеницим и улазило се у други ходник с чије су леве и десне стране биле радне просторије чланова Врховног штаба, као и другова и другарица који су радили при Врховном штабу. Крајња просторија с леве стране била је радна соба Бранка Пољанца. У њој је био једини телефон у целој згради. Пољанац је вршио послове начелника Штаба, иако формално није имао то звање. До ове просторије била је радна соба друга Тита. На супротној, десној страни ходника била је радна соба друга Кардеља, а до ње радна соба Александра Ранковића. Одмах до ове налазила се радна просторија другарица које су умножавале материјале и обављале разне

друге послове. Ту су радиле Зденка (Даворјанка Пауновић), Лула (Милева Планојевић) и Зина (Гроздана Белић — Пенезић). На супротној страни ходника била је смештена друга радио-станица, која је радила фонијом, са импровизованим „студијом“, позната под именом које јој је друг Тито дао — Прва народноослободилачка партизанока радио-станица.

Иво Лола Рибар и Иван Мачек користили су за рад разне просторије, јер су углавном били због послова одсутни.

Прва просторија с десне стране служила је за рад Чеди Македонцу, телеграфисти, а затим је станицу преузео телеграфиста Вељко Драгићевић. Наспрам те просторије била је соба у којој су боравили Бошко Чолић и Живорад Ћосић.

У приземљу се налазила једна већа просторија у којој је боравила стража одређена за обезбеђивање Врховног штаба. Доцније је овој групи придодата једна чета која је обезбеђивала фабрику оружја. Ова чета, састављена претежно од бораца из Пожеге и околине, преузела је донунску заштиту Врховног штаба.

Командир страже био је Лаза Трипкоевић, а стражари су били: Драган Малетић, Хасан Кумалмћ, Тома Васић, Никодим Перић, Богдан Марјановић, Милорад Грујичић, Милорад Мићија. Марјановић, Воја Тодоровић Рађевац, Момчило Секулић, Видоје Радишић и Оолдато'вић. Као курир из Посавског одреда дошао је још у Толисавац Бошко Чолић и ожао је као лични пратилац друга Тита. Из других јединица дошли су као курири: Радомир Дудић, Милосав Живановић Јагодинац, Милутин Деспотовић Омладинац, Панта Пантић, Драгоетав Продановић, Ђуза Драгићевић и Илија Велимировић.

Командир страже Врховног штаба Лаза Трипковић одредио је више стражарских места.

У приземљу банчине зграде, где је боравила стража, војнички кревети били су ипод високих прозора, који су гледали у правцу левог отвора трезора укопаног у брдо. Са спољне стране прозори су били заштићени масивном гвозденом заштитом.

У сутерену зграде налазила се радионица. У овој радионици израђена је за потребе Врховног штаба јача радио-станица (јачине 100 вати), којом је настављена емисија започета са заплећеном радио-станицом Телефункенове фабричке израде, али са снагом од 40 вати. Нову станицу израдили су радио-техничари из Чачка: Бруно Грахек, Стево Андрић и Драган Ђоковић. Радио-техничар Ђоковић је доцније погинуо као телеграфиста Треће дивизије, у јуришу на Кошур, заједно са својим командантом Савом Ковачевићем, у петој офанзиви.

Како се, нарочито после експлозије у трезорима сумњало, да у Ужицу или непосредној околини постоји непријатељска емисиона радио-станица, то сам предложио друговима из Врховног штаба да се изради гониометарока станица. Израђена је само рам-антена, а даљи рад прекинула је непријатељска офанзива.

Видно је доста индиција да постоји непријатељска радио-станица па је из тих разлога одобрен рад на изради гониометра.

Испод (сутерена, под дебелом армираном бетонском плочом били су банчини трезори. Иза тешких гвоздених врата чуван је сребрни новац у апоенима од 20 и 50 динара, У случајевима напада из ваздуха, који су најављивале сирене, ови другови из зграде склањали су се истред трезора у сутерену. Ваздушни напади били су у почетку чешћи на Крчагово, где се налазила фабрика оружја. Због опасности од напада на сам град и банчину зграду, тада су у трезор силазили сви чланови Врхошког штаба који су у то време били у згради.

Недгаршен банчин трезор у дворишту послужио је за премештај фабрике оружја из Крчагова, кад је бомбардовањем био угрожен даљи рад ове фабрике. У одељењу које је смештено у трезорима израђивала се муниција, Да би се како-тако заштитила од бомби које су падале иопред отвора тунела, подитнут је заштитни зид. Јасви део тунела служио је као склониште за цивилна лица. Испред овог отвора било је једно од стражарских места, за које је стражаре давала стража при Врховном штабу.

У тренутку експлозије у делу који је снајао оба тунела, и у којему је била смештена муниција, леви део тунела и његов отвор деловао је као отромна топовска цев а главни правац притиска и барутних гасота био је уамерен у правцу банчине зграде, према прозорима приземља и дела првог спрата. Силина притиска била је тако јака да је гвоздена заштита растргана и искривљена, претворена у гвожђурију, као да је од хартије. На провом снрату силина експлозије и притисак који је она изазвала срушила је преградни зид између радне просторије друга Кардеља и крајње просторије у којој се налазила спаваоница, То се догодило непосредно постоје ручка. У то време овде се одмарао само друг Владимир Дедијер, на кога се срушио цео блок преградног зида. Друг Кардељ тада није био у својој радној ооби.

У приземљу су се тог момента на креветима одмарали стражари из ноћне смене, као и курири који су донели пошту за Врхошки штаб. Пламени језици који су пратили притисак експлозије прошли су кроз разбијене прозоре и стражарима и куририма који су лежали на креветима нанели тешке онекотине. Они су лежали покривени ћебадима, али су им руке и глава били откривени па им је пламен највише опекао руке и главе. Некима од њих пламен је захватио и веће површине тела. У тренутку експлозије у овој просторији налазио се послом и друг Пасвље Савић, који је такође страдао од ватре.

Стражар пред левим отвором тунела потануо је. Његово тело силина експлозије пребацила је преко крова банчине зграде чак на кров зграде која се налазила на супротној страни улице.

То је био борац Азбуковачке чете Ваљевског партизанског одреда. Радован Весић, помоћник митраљесца. Пет другова са тежим опекотинама пребачени су у болницу, а затим на Златибор. Један од њих остао је у болници у Ужицу. На Златибору приликом повлачења из Ужица Немци су стрељали тројицу другова из ове групе са тешким опекотинама: Хасана Кумалића, којег је у Ужицу у Партију примио лично друг Тито, Дратослава Продановића, борца Ваљевског партизанског одреда, а трећи је „Чедо Македонац“. За „Чеду Македонца“ тек недавно је утврђено да се зове Садек Костовски и да је из села Леуново код Гостивара. Он је био први телефониста Врховног штаба. Његове позивне знаке сигурно су чули они којима су били намењени, али на те знаке нико није одговарао, јер су партизани сматрани за нерегуларну и незакониту војну формацију а југословенока влада у избеглишту имала је тада своју „војску у отаџбини“ — четнике.

У прво време за чланове Врховног штаба, за остало особље које овде радило, као и за стражу, храну су доносили са казана. Храна се спремила у згради Гимназије, која је у то време служила као касарна. Дешавало се, не ретко, да су становници банчине зграде остајали без хране јер је она раздвојена пре него што су другови из страже стизали по њу. Храну која је доношена са казана из Гимназије јели су сви, па и друг Тито. Хлеба је следовало колико и за сваког другог борца.

Како су становници банчине зграде понекад остајали без оброка, а често је требало истом количином подмирити курире који су долазили у Врховни штаб, као и партијске и војне функцишере који су у Врховни штаб долазили на реферисање и сасстанке, то је одлучено да се у овој згради организује кухиња. Од тада је исхрана боље функционисала, али и тада према табели, коју је утврдила интендантура у Ужицу. Таблицу је утврдио друг Риста Стефановић, који се у то време бавио интендантским пос-

Ишдор БРДАРИЋ

На следећој страни:

Распоред просторија у згради Народне банке у којој су радили и спавали чланови Врховног штаба, њихови сарадници и техничка лица.

1. Радна соба Јосипа Броза Тита
2. Радна соба Едварда Кардеља
3. Радна соба Александра Ранковића
4. Радна соба Бранка Пољанца
5. Радна соба Зденке Хорват (Даворјанка Пауновић), Гроздане Зине Белић и Милеве Луле Планојевић
6. Радио-станица
7. Радна соба Вељка Драгићевића и Исидора Брдарића
8. Радна соба Живорада Носића и Бошка Чолића
9. Спаваоница
10. Трпезарија
11. Радио
12. „Прва Народноослободилачка партизанска радио-станица“
13. Кабина
14. Телеграфска радио-станица
15. Телефон

